

De Ganzendagen in Zwolle

Jaep van Dijk & Bart Ebbinge

31 Jaar geleden

Op 12 november 1966 vond in Zwolle onder voorzitterschap van professor dr. K.H. Voous het Nationaal Beraad Wilde Ganzen in Nederland plaats.

Dat is nu 32 jaar geleden. Van dit beraad is uitvoerig verslag gedaan in Het Vogeljaar (14: 187-266) door J. Philippona, H.K. Michaelis, drs. W.J. Doude van Troostwijk, ir. C.H.J. Maliepaard, drs. J. Rooth, A. Timmerman, mr. T. Lebrecht & professor dr. M.F. Mörzer Bruyns. Tezamen hebben deze pioniers de basis gelegd voor de kennis over het voorkomen van ganzen in Nederland en het ten aanzien van de ganzen te voeren beleid.

Opvallend tijdens dit beraad was de coöperatieve opstelling van natuurbeschermers en jagers om gezamenlijk te zoeken naar oplossingen om het herstel van de destijds gedecimeerde aantallen wilde ganzen mogelijk te maken.

Kennelijk was ook toen al het nu beroemde Nederlandse poldermodel van consensus door overleg van kracht.

Als voornaamste resultaat is toen de beroemde 'tien-uursregeling' uit de bus gekomen, waarin het jagen op wilde ganzen werd beperkt tot de ochtenduren en de versturende effecten van de jacht in belangrijke mate werden teruggedrongen. Niemand kon toen voorzien hoe succesvol de jachtbeperkingen zouden zijn. Als er toen iemand had voorspeld dat er in de jaren negentig meer dan 200.000 Brandganzen in Nederland zouden zijn te zien (toen 20.000 tot 25.000), was hij ongetwijfeld voor gek verklaard. Hetzelfde zou zijn gebeurd met iemand die zou hebben voorspeld dat de aantallen Kolganzen zouden vertienvoudigen!

Wat nu?

De grote vraag is nu, ruim dertig jaar later: hoe gaan wij om met dit geweldige succes voor de natuurbescherming? Want er zit ook een keerzijde aan dit succes: landbouwschade door ganzen.

Brandganzen, Workum, 27 december 1995.
Naar een kleurenfoto van Hans Dekkers.

Het aloude stramien van natuurbeschermers die opkomen voor door de mens bedreigde diersoorten gold in de jaren zestig ook voor de ganzen. Na het succesvolle herstel van de West-Europese ganzenpopulaties is dat veranderd.

Het is dan ook een totaal nieuwe uitdaging voor de natuurbescherming om een manier te vinden met dit soort successen om te gaan.

Gepaard aan de toename van de aantallen ganzen heeft ook het onderzoek aan ganzen een enorme vlucht genomen:

- onderzoek door het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO)* te Wageningen, waarin het vroegere ganzenonderzoek van het RIVON* en ITBON* is uitgebouwd tot populatie-dynamisch onderzoek aan ganzen (zie dissertatie B.S. Ebbinge 1992). In de jaren 1990-1995 kon dit onderzoek van het IBN-DLO worden uitgebreid met onderzoek in de Noord-Siberië naar de factoren die het broedsucces, en daarmee de aantalstoename van de Rotgans, bepalen.
- onderzoek aan de Rijksuniversiteit Groningen onder leiding van professor dr. R.H. Drent verricht. De relatie tussen ganzen (als herbivoren) en hun voedsel is hier één van de belangrijke thema's van onderzoek geworden. Veldwerk op de eilanden Schiermonnikoog en Spitsbergen wordt hier gekoppeld aan experimenten in het Zoologisch Laboratorium in Haren (zie onder andere dissertatie M.J.J.E. Loonen in 1997, zie ook Het Vogeljaar 45 (5): 233-234).
- de organisatie en uitwerking van de tellingen van ganzen in Nederland is vanaf 1993 met grote voortvarendheid door Sovon Vogelonderzoek overgenomen van het IBN-DLO.

Na publicaties als

- het boek 'Wilde ganzen in Nederland' van de

* Het IBN-DLO is in 1992 ontstaan uit een fusie van het RIN (Rijksinstituut voor Natuurbeheer) en het bosbouwkundig instituut 'De Dorschkamp'. Het RIN (met vestigingen in Leersum, Arnhem en Texel) was zelf ontstaan uit een fusie tussen RIVON (Rijksinstituut voor Onderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud) uit Zeist en ITBON (Instituut voor Toegepast Biologisch Onderzoek in de Natuur) uit Arnhem.

Kolganzen, Polder Haerst bij Zwolle, 9 februari 1996.
Naar een kleurenfoto van Hans Dekkers.

pioniers T. Lebrecht, J. Mulder, J. Philippona & A. Timmerman (uitgave Thieme 1976),
- het speciale ganzennummer van *De Levende Natuur* in 1987,
- het International Symposium on Western Palearctic Geese in februari 1989 (IWRB Special Publication nummer 14, zie ook *Ardea* 79: 113-371) en
- de speciale publicatie nummer 21 van het IWRB (International Waterfowl and Wetlands Research Bureau, tegenwoordig bekend onder de naam Wetlands International) over 'Waterfowl and Agriculture: review and future perspectives of the crop damage conflict in Europe' (1992), is de ganzenproblematiek niet meer in de volle breedte belicht.
Uit de nota 'Ruimte voor ganzen' (1990) en de 'Nota Jacht en Wildbeheer' (1993) blijkt dat ook de overheid zeker niet heeft stilgezeten en er wordt ook nu nog op de Directie Natuur van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij gewerkt aan overeenkomsten met boeren om de ganzen de zo nodige ruimte te kunnen bieden.
De ganzenjacht was een belangrijk politiek onderwerp bij de behandeling van de nieuwe *Flora- en Faunawet* in de Tweede Kamer.
De aantallen Kolganzen, de talrijkste en ook meest bejaagde ganzensoort in Nederland, bleven ondanks de jachtdruk toenemen.
De toegenomen aantallen ganzen, de landbouwschade en de sterk toegenomen kennis over de

ganzen waren voor het pas opgerichte Zwolse Ecodrome en het IBN-DLO uit Wageningen de aanleiding om opnieuw de ganzen in Nederland in het centrum van de belangstelling te plaatsen. Zodoende werden eind oktober 1997 de Ganzen-
dagen georganiseerd.

Het organisatiecomité bestond uit vertegenwoordigers van het IBN-DLO Wageningen, ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij, Gewestelijke Land- en Tuinbouworganisatie Zuid-Midden-Oost (GLTO), de Rijksuniversiteit Groningen, Vogelbescherming Nederland, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Ecodrome Park Zwolle, de uitgeverij Schuyt & Co., de Provincie Overijssel en het Natuurmuseum West-Overijssel.
Deze keer waren er ook onderzoekers uit Noord-Amerika uitgenodigd om vergelijkingen te kunnen maken tussen het ganzenbeheer in Noord-Amerika en West-Europa.

In Noord-Amerika is sprake van een nog veel spectaculairdere toename. Met name de Sneeuwgangs is van circa 500.000 stuks tot ruim 5.000.000 stuks toegenomen. De keerzijde van dit succes is echter ook daar de toegenomen landbouwschade. In Canada is zelfs aanzienlijke schade door Sneeuwganzen aan de zo kwetsbare vegetaties in de arctische broedgebieden vastgesteld (zie het alarmerende rapport 'Arctic ecosystems in peril' report of the Arctic Goose Habitat Working Group).

De Internationale Dag

Op de Internationale Dag, die geheel in het Engels gehouden werd, lag de nadruk op de biologie van de ganzen. Onder voorzitterschap van professor dr. R.H. Drent behandelde een negental toponderzoekers uit Canada, Nederland, Denemarken en Groot-Brittannië diverse aspecten van de biologie van ganzen.

- De aantalsnaam werd belicht (dr. J. Madsen en H. Boyd) met de daaraan gekoppelde toename aan landbouwschade. In deze voordracht kwam het dilemma naar voren dat de in Nederland zo toegejuichte toename van het aantal Brandganzen in Estland, waar twee-derde van de in Nederland overwinterende Brandganzen in april en mei een goede voorjaarsconditie opbouwen, grote problemen voor de Estse boeren veroorzaakt. Deze problemen zijn zo groot, dat in Estland inmiddels de voorjaarsjacht op bij ons nog steeds volledig beschermde Brandganzen is heropend. Duidelijk blijkt hieruit dat het beheer van ganzenpopulaties internationaal goede afspraken vergt.

- De rol van voedsel, nu door het in cultuur brengen van veenmoerassen en kwelders de ganzen hun natuurlijke voedselterreinen in de overwinteringsgebieden vrijwel helemaal kwijt zijn geraakt werd belicht door professor dr. R.H. Drent.
- De rol van de voorjaarsconditie op het broedsucces door dr. R. Alisauskas.

- Een case-study aan de Grote Sneeuwgangs (Greater Snow Goose), die in het hoge noorden van de Canadese arctis broeden, langs de St. Lawrence rivier trekken naar hun uiteindelijke overwinteringsgebied aan de Amerikaanse oostkust werd gepresenteerd door professor dr. G. Gauthier.

- De kwetsbare ruiperiode waarin tevens de kuikens opgroeien door dr. M. Loonen.
- De rol van predatoren bij het reguleren van de aantallen ganzen (zowel natuurlijke predatoren, te weten Poolvos, Sneeuwuijl, Zilvermeeuw en IJsbeer, als de mens als predator, te weten jagers) door dr. B.S. Ebbinge.
- Vanuit Schotland werd gerapporteerd hoe door middel van een uitgekiend systeem van kleine reservaten dergelijke landbouwproblemen kunnen worden geminimaliseerd (dr. I. Patterson).
- En ten slotte een overzicht van de recente problemen in de Canadese arctische broedgebieden ten gevolge van de toegenomen aantallen Sneeuwganzen (Lesser Snow Geese) (professor F. Cooke). In een uitvoerig rapport ('Arctic ecosystems in peril') wordt beschreven hoe de sterk toegenomen Sneeuwganzen door hun speciale manier van voedselzoeken, waarbij ze het vooral op ondergrondse worteldelen hebben voorzien, arctische kwelders zodanig omgewroet hebben, dat het wel vijftig à honderd jaar kan duren voordat er herstel optreedt. Deze gebieden zijn hierdoor voor vele andere arctische broedvogels, maar ook voor de ganzen zelf, niet langer geschikt om hun jongen groot te brengen. In Noord-Amerika is men van mening dat de aantallen ganzen dankzij de sterk verbeterde voedselsituatie in de winter, waarbij Sneeuwganzen niet langer in natuurlijke kustmoerassen overwinte-

ren, maar ook op rijst- en maïsakkers, heeft geleid tot een zo lage wintersterfte dat de populaties tot een onnatuurlijk grote omvang zijn toegenomen. Op de Sneeuwganzen wordt nog steeds gejaagd, maar door de sterke toename van de aantallen ganzen en een afname van het aantal jagers, zijn de jagers niet in staat de groei van deze populatie een halt toe te roepen. De nu voorgestelde verdrievoudiging van het afschot (B.D.J. Batt) om de populaties zodanig te verkleinen dat de arctische broedgebieden niet nog verder achteruitgaan zal volgens professor F. Cooke nog onvoldoende zijn, omdat volgens hem in het gehanteerde rekenmodel fouten zitten.

Vooralsnog lijken er in Eurazië (Noord-Rusland en Siberië) nog geen gevallen bekend van aantasting van het natuurlijke ecosysteem door de toegenomen aantallen ganzen.

Het is duidelijk dat de zware jachtdruk in Europa uit de jaren vijftig en zestig herstel van de toen gedecimeerde ganzenpopulaties onmogelijk maakte. Bovendien heeft de jacht een sterke invloed op de verspreiding van ganzen: in gebieden waar niet wordt gejaagd (Niederrheingebied) zien wij een veel sterkere toename dan in gebieden (Friesland) waar intensief wordt gejaagd. Heropening van de jacht op de Rotgans in Frankrijk zou daarom wel eens een sterke verschuiving van overwinterende Rotganzen naar

Brandganzen, Schiermonnikoog, 6 april 1981.

Naar een kleurenfoto van Hans Dekkers.

Engeland en Nederland tot gevolg kunnen hebben, wat weer tot extra landbouwschade in de twee laatstgenoemde landen kan leiden. Jachtbeleid dient daarom internationaal op elkaar te worden afgestemd.

Na afloop van alle inleidingen werd er onder leiding van dr. M. Moser, directeur van het sinds kort in Wageningen gevestigde Wetlands International, een discussie gevoerd tussen een panel dat uit alle inleiders bestond, en de zaal, waarbij alle mogelijkheden waaruit het beleid een keuze kan maken, de revue passeerden: van 'niets doen', via financiële compensatie voor boeren, het verjagen van ganzen van kwetsbare gewassen, tot het door de mens reguleren van de aantallen. In een slotverklaring (verkrijgbaar bij Ecodrome, Postbus 1095, 8001 BB Zwolle) werd ten slotte de besproken problematiek samengevat.

Met 120 deelnemers uit veertien verschillende landen werd op deze dag veel informatie uitgewisseld in een uitstekende sfeer.

De excursie

Op vrijdag 31 oktober tracteerden de weergoden de deelnemers op een zeer geslaagde ganzenexcursie door Noord-West-Overijssel en Friesland, waar grote groepen Kleine Rietganzen werden gezien. Op het provinciehuis in Leeuwarden onthaalde de provincie Friesland het internationale gezelschap op een lunch, met rotganzengeknor als achtergrondmuziek.

De avondtrek van Brandganzen uit de Bantpolder naar het Friese wad bij een oranje-rode zonsopgang vormde het slotakkoord van deze excursie, waarna de meeste buitenlandse biologen met de veerboot naar Schiermonnikoog vertrokken om kennis te maken met het veldwerk van de Groninger biologen. De overigen keerden terug naar Zwolle voor de slotdag, waarbij de Nederlandse problematiek centraal stond.

De nationale dag

Op zaterdag 1 november werd het symposium afgesloten met een speciaal op Nederland gerichte dag, onder voorzitterschap van Johan Mulder.

Bart Ebbinge (IBN-DLO) vatte de resultaten van de internationale dag kort samen, waarna Kees Koffijberg (Sovon) een overzicht gaf van de situatie in Nederland waar nu op zo'n 117 pleisterplaatsen met een gezamenlijk oppervlak van 1,2 miljoen ha (circa 25% van het oppervlak van Nederland) een miljoen ganzen kunnen pleisteren. De talrijkste gans is de Kolgans met een maximumaantal van ruim 600.000 stuks.

Namens Vogelbescherming hield directeur Eric Wanders een voordracht waarbij hij nadrukkelijk de overheid op haar verantwoordelijkheid wees om tot goede oplossingen te komen, zodat Nederland zijn belangrijke rol als gastland voor arctische wintergasten kan blijven vervullen.

Henk Slijkhuis, die namens LTO Nederland (de land- en tuinbouworganisatie) sprak, illustreerde de opmerkelijke verandering in de opstelling van veel boeren. Boeren zijn steeds meer bereid ook de natuurfunctie van het boerenland te steunen

en bijvoorbeeld ganzen op hun grond te gedogen, maar daar moeten natuurlijk wel goede regelingen tegenover staan. Over het algemeen vinden de boerenorganisaties dat bij het beheeren van de in Nederland overwinterende ganzen jagers door be- of verjaging van ganzen een sturende rol kunnen spelen bij de uiteindelijke plaatskeuze van de ganzen.

Sybre Siebenga (bioloog bij de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging) bracht het Ganzenberaad in Zwolle in 1966 in herinnering. Toen maakten zowel natuurbeschermers als jagers zich gezamenlijk zorgen over de ongunstige beïnvloeding van de ganzenpleisterplaatsen door ruilverkaveling en de daarmee gepaard gaande diepte-ontwatering. Inmiddels zijn veel pleisterplaatsen veiliggesteld, de ganzen vertienvoudigd en landbouwschade en de kritiek van vogelbeschermers op de jacht punten van discussie.

Van 1977-1985 werd in Nederland jaarlijks 7,6 % van de Kolgansen geschoten en van 1986-1994 zelfs 9,1 %. Dergelijke percentages hebben kennelijk het herstel van de kolganspopulatie niet in de weg gestaan, aldus Siebenga.

De jagers leggen zich neer bij het democratische besluit om de ganzenjacht te sluiten, maar zij hebben ernstige kritiek op de nieuwe Flora- en Faunawet, die volgens hen te veel onduidelijkheid schept. Provinciale overheden zullen voortaan om schade te voorkomen vergunningen voor het schieten van ganzen gaan afgeven voor terreinen buiten de gebieden waarin ze door boeren worden gedood.

Piet Soons (van de Directie Natuur van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij) gaf aan dat het ministerie ook nog niet precies weet hoe het ganzenbeheer er in de toekomst uit gaat zien. Er zijn wel een aantal experimenten in gang gezet om te onderzoeken in hoeverre gedoogzones een goede oplossing vormen. Er wordt nu gedacht aan een totale oppervlakte van circa 20.000 ha aan gedoogzones. Geconfronteerd met de vraag hoe dit zich verhoudt tot de 1,2 miljoen ha die volgens Sovon door ganzen in Nederland wordt benut, bleek het nog niet mogelijk een kant-en-klaar antwoord te geven.

Het IKC-Natuurbeheer (Informatie en Kennis-Centrum) van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij is gevraagd evaluerend onderzoek naar de effectiviteit van het instellen van enkele experimentele gedoogzones uit te laten voeren.

De recreatieve waarde van ganzen werd belicht door Gerard Mangnus die vanuit Nijmegen regelmatig kleinschalige ganzenexcursies naar het Niederrheingebied in Nordrhein-Westfalen organiseert.

Tot slot van de ochtend werd onder leiding van Bart Ebbinge een discussie tussen alle inleiders en de zaal gehouden. Opvallend was dat natuurbeschermers, boeren en jagers op zo'n plezierige manier met elkaar konden discussiëren.

Tijdens de middag werden er tot slot een aantal workshops georganiseerd:

Brand- en Rotganzen, Schlermonnikoog, 1 april 1987.

Naar een kleurenfoto van Hans Dekkers.

- over het tellen en ringen van ganzen (Kees Koffijberg, Bernard Spaans & Barbara Ganter);
- over de landbouwschade (Harry van Welie & Roel Hoeve);
- over ganzenfotografie (Hans Dekkers & Fred Hazelhoff);
- over ganzentoerisme (Gerard Mangnus & Jaep van Dijk).

Alle aanwezigen 'hadden' duidelijk iets met ganzen en de slotserie van schitterende dia's van Hans Dekkers vormde een door iedereen zeer gewaardeerde afsluiting van de Ganzendagen in Zwolle.

Ook de media lieten zich niet onbetuigd: de landelijke en regionale radio en TV-Oost hebben veel aandacht aan de Ganzendagen besteed en ook aan de twee boeken die tijdens de Ganzendagen werden gepresenteerd: Het boek 'Ganzen, grazers op trek langs de vorstgrens', geschreven door Bart Ebbinge, met schitterende foto's van Hans Dekkers, en het door Sovon ge-

maakte up-to-date overzicht van de pleisterplaatsen van ganzen en zwanen.

De al eerder in mei 1997 door de VPRO uitgezonden TV-documentaire 'Onze Rotgans in Siberië' van de filmmakers Jan Musch & Tijs Tinbergen over het IBN-onderzoek in Noord-Siberië werd tijdens de Ganzendagen vertoond. Een bezoek aan het themapark Ecodrome voert u langs de bijzondere ontwikkelingen van de natuur op aarde, staat in de folder. Ecodrome is niet alleen kijken: u kunt er ook van alles doen en beleven. De door Ecodrome georganiseerde Ganzendagen waren zo'n belevenis, die alle aanwezigen ervan opnieuw heeft doordrongen hoe indrukwekkend de scharen in Nederland overwinterende ganzen zijn en dat wij er alles aan moeten doen om deze ganzenpopulaties ook in de toekomst in goede samenwerking tussen natuurbeschermers, boeren en jagers zo te beheren, dat velen van dit indrukwekkende schouwspel kunnen blijven genieten.

■ Drs. Jaep van Dijk, directeur Ecodrome, Postbus 1095, 8001 BB Zwolle, (038) 423 70 30 & dr. Barwolt S. Ebbinge, afdeling Aquatische Ecologie, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, IBN-DLO, Postbus 23, 6700 AA Wageningen, (0343) 57 30 07 's avonds.

AANBEVOLEN LITERATUUR:

- Batt, B.D.J. editor (1997): Arctic ecosystems in peril: report of the Arctic Goose Habitat Working Group. Arctic Joint Venture Special Publication. U.S. Fish & Wildlife Service, Washington, D.C. and Canadian Wildlife Service, Ottawa, Ontario, 120 bladzijden.
- Ebbinge, B.S. (1992): Population limitation in arctic-breeding geese. Dissertatie Rijksuniversiteit Groningen, 200 bladzijden.
- Ebbinge, B.S. & A.L. Spaans eds. (1987): Ganzennummer. De Levende Natuur 88 (5): 161-224.
- Ebbinge, B. & H. Dekkers (1997): Ganzen. Grazers op trek langs de vorstgrens. Schuyt & Co., Haarlem, 156 bladzijden.
- Fox, A.D., J. Madsen & J. van Rhijn eds. (1991): Western Palearctic Geese. Proc. IWRB Symp. Kleve 1989 in Ardea 79 (2), IWRB Special Publication nummer 14, Wetlands International, Wageningen.
- Koffijberg, K., B. Voslammer & E. van Winden (1997): Ganzen en zwanen in Nederland, overzicht van pleisterplaatsen in de periode 1985-94. Sovon Vogelonderzoek & IKC Natuurbeheer, 274 bladzijden.
- Loonen, M.J.J.E. (1997): Goose breeding ecology: overcoming successive hurdles to raise goslings. Dissertatie Rijksuniversiteit Groningen, 234 bladzijden.
- Roosen, M. van & J. Madsen (1992): Waterfowl and Agriculture: review and future perspective of the crop damage conflict in Europe. IWRB Special Publication nummer 21. Wetlands International, Wageningen.
- Vocus, K.H., J. Philippson, H.K. Michaelis, W.J. Doude van Troostwijk, C.H.J. Maliepaard, J. Rooth, A. Timmerman, T. Lebrecht, M.F. Mörzer Bruyns (1966): Om het behoud van de Wilde Ganzen. Het Vogeljaar 14: 187-266.